

Şygyr, şahyr hem pygamber

Category: Edebiýaty öwreniș, Goşgular, Kitapcy, Romanlar, Sözler
написано kitapcy | 23 января, 2025

Şygyr, şahyr hem pygamber

ŞYGYR, ŞAHYR HEM PYGAMBER

Araplaryň yslamyyetden öñki döwründen biziň günlerimize çenli getiren iň uly sungat eserleriniň biri-de şygryyetdir. Aly Şeriatynyň sözi bilen aýdanymyzda, şygryyet – her bir arabyň düşünjesine, ynanjyna we ruhuna aralaşyp bilyän iň täsirli ýaragdyr. Düýäniň öz köşegine ýakyn durşy ýaly, şygra kökenek bir halkyň içinden çykan pygamberiň şygryyete ýüzley seretmejegi-de mümkün däldi.

Özünü adamlaryň iň suhangöý söz sözleyäni diýip görkezen we "Men jewamyúl-kelim bilen gönderildim" (Buhary "Jihad" 122; Müslim "Mesajid" 6) diýen hezreti pygamberimiziň (s.a.w) "Şygyr – araplaryň zalply sözlerinden bir sözdür we olar üýşmeleňlerde şunuň bilen gürlärler hem-de öz aralaryndaky öýke-kinelerini şunuň bilen mälim ederler" diýenden soň öñki goşgulardan bir dörtleme okamasy, onuň araplar üçin şygryň nämäni aňladýandygyna gowy düşünýändigini görkezýär.

Hezreti Pygamber (s.a.w) şol bir wagtyň özünde köp sanly şahyryň çykan, hatda barsy diýen ýaly şahyr bolan bir maşgalada kemala gelipdir. Onuň alty bibisiniň altysy-da şahyr bolupdir. Rowaýata görä, pygamberimiziň (s.a.w) atasy Abdylmuttalyp ölüminiň öñýany alty gyzyny-da ýanyna çagyryp, olara öz patasynda aýtjak ýas aýdymalaryny diňlemek isläpdir. Sonda alty aýal doganyň hersi aýry öz kakalaryny öwýän şygyr düzüpdirler.

Heý-de bibileri şahyr bolubam, agalary şahyr bolmazmy onsoň? Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) agalaryndan Ebu Talybyň[1], Hezreti Apbasyň (r.a) we Hezreti Hamzanyň (r.a) şygyr düzendigi barada maglumatlat bar. Ebu Talybyň Hezreti Pygamberimizi (s.a.w) kyn günde galanlaryň yüz tutýan, ynanylýan, masum, halym, reşid, adyl sypatlary bilen wasp

edýän goşgusy meşhurdyr.[2] Hezreti Hamza bolsa musulman bolanda öz inisiniň artykmaçlyklaryny wasp edip, ony gorajagyna äht edýän şygyr aýdypdyr. Hezreti Apbas öz "Kafiyésinde" gaýybyň habarlaryndan we pygamberiň yns-jynsyn ilkinjisidiginden aýdyp, inisini taryp edipdir.

Hezreti Pygamberiň (s.a.w) aýallary-da şygryyetden bihabar bolmandyrlar. Meselem, Hezreti Äşe (r.a) arap taryhyny we şygryyetini diýseň gowy bilipdir. Hezreti Ümmü Seleme bolsa zenan şahyralardandyr. Agasynyň ogly Ebu Sufýan ibn Haris[3] bolsa şygylary bilen meşhurlyk gazanan şahyrlardandyr.

Gyzy Hezreti Patma we agtygy Hezreti Hüseyín hem şygyr düzüpdir. Iň ýakyn egindeşleri Hezreti Ebu Bekiriň[4], Hezreti Omaryň we aýratynam Hezreti Alynyň şygylary biziň günlerimize çenli gelip ýetipdir.

Hezreti Pygamberiň sahabalarynyň arasynda-da köp sanly şahyrlar bar. "Pygamberiň şahyry" diýen at alan şahyrlardan Hassan ibn Sabit, Abdylla ibn Rewaha, Kab ibn Mälikden başgada, zenan sahabalardan Hansa (645-nji ýylда aradan çykan), Atike binti Zeýd (660-njy ýylда aradan çykan) we Najiye binti Jündeb (680-nji ýylда aradan çykan) dagylaryň bolan onlarça şahyr-sahabalar bolupdyr. Hatda şahyr-sahabalaryň düzen şygylary bir ýere jemlenip, bu barada birgiden monografiýalar ýazyldy. Olardan Aly Fehmi ependiniň "Hüsni's-Sahâbe fî Şerhi Eş'âri's-Sahâbe" (Dersâadet: "Rûşen Matbaası" neşirýaty, 1324) atly eseri meşhurdyr.

Hezreti Pygamberimiz (s.a.w) müşriklere garşıy harby, syýasy we ykdysady ugurlarda ýadawsyz göreş alyp barşıy ýaly, şygryyetde öz beýanyny tapan iň çetin göreş, megerem, şahyrlara garşı alnyp barylan bolmaly.[5] Müşrik şahyrlaryň düzýän hijwiýelerine (epigrammalaryna) gynanýan pygamber (s.a.w) sahabalarynyň şygyr düzmäge ukyplylaryny olara jogap beýtlerini ýazmaga ruhlandyrypdyr we müşrik şahyrlara gerekli jogaby bermelerini isläpdır.

Hezreti Pygamber (s.a.w) jahylyyet döwrünüň şahyrlarynyň birnäçesiniň diňe şygylaryny diňlän bolsa, birnäçesiniň özünü görüpdir, azam bolsa olaryň käbiriniň musulman bolmagyna sebäp bolupdyr.

Hezreti Pygamberiň (s.a.w) şygyrlaryny diňlän şahyrlarynyň arasynda "Muallakatü's-Seba" diýlip tanalýan "Ýedi Asky" şahyrlary-da bar.

Çeşmelerde olaryň sany hernäçe ýedi bolup geçse-de, käbir müellifler (ýazyjylar) başga-da birküç şahyryň adyny goşup, bularyň sanyny ona çykarypdyrlar. Ýedi şahyryň arasynda: Imrul-Kaýs ibn Hujr, Tarafe ibn Abd, Hillize, Amr ibn Külsüm, Züheýr ibn Ebu Sülma, Antere, Lebid ibn Rebia dagylaryň atlary agzalýar. Seýle-de Nabiga ez-Zübýany we Meýmun ibn Kaýs el-Aşa dagylaryň atlaryny-da bularyň hataryna goşýanlaram bar. Bularyň bir bölegi has irki ýyllarda ýaşandygy üçin Hezreti Pygamber (s.a.w) olary görmändir, diňe şygyrlaryny eşdipdir, emma VI asyryň ikinji ýarymynda ýaşanlaryň bir bölegini görmek miýesser edipdir. "Magallak" şahyrlarynyň arasynda Lebid ibn Rebia musulman bolupdyr we yslam döwründe-de ep-esli ýaşapdyr. Hezreti Pygamber (s.a.w) "Magallak" şahyrlaryndan Imrul-Kaýsyň şygyrlaryny halamandyr, Nabiganyň we Lebidiň käbir beýtlerini bolsa höwes bilen diňläpdir (Seret: Buhary "Edeb" 90, Müslim "Şygyr" 3, Tirmizi "Edep" 70) we gönüden-göni Allanyň barlygyna, birligine we ynanýanlara pitjiň atmaýan, zynadır içgini mazamlamaýan Ümeýye ibn Ebi's-Salt (630-njy ýylда aradan çykan) we araplaryň iň meşhur zenan şahyrasy Hansa (645-nji ýylда aradan çykan) ýaly jahylyyet döwrünüň şahyrlarynyň çuňňur many-mazmuna eýe käbir şygyrlaryny üns berip diňländigi, käbir beýtlerini bolsa özuniňem gaýtalandygy barada maglumatlar bar.

Hezreti Pygamber (s.a.w) şygyrlarynda jelepçiliği we zynany göni suratlandyrýandygy üçin Imrul-Kaýsyň şygyrlaryny halamandyr, gaýtam oña "Dowzaha barýan şahyrlaryň başyny çekijilerdendir" diýipdir.

Uzak ýaşan we kabylasynyň iň ussat şahyry hasaplanýan Lebid özünü Imrul-Kaýsdan we Tarafeden soňky üçünji beýik şahyr saýypdyr.

Lebidiň musulman bolmanka düzen şygyrlarynda tebigat we haýwant dünýäsini şekillendirmäge ýykgyň etmek hilen birlikde hanifi (ýekehudaýlylyk) dininiňem täsiri duýulýar. (Seret: "Furat" 1996: 80)

Hezreti Pygamber (s.a.w) "Bir şahyryň sözläp biljek iň dogry sözi Lebidiň "Şuny bek belläň, Alladan başga barça zat batyldyr!" diýen setiridir" diýip, (Seret: Buhary "Edep" 70; Müslim "Şygyr" 3; Tirmizi "Edep" 70) Lebidiň şygyrlaryna gowy baha beripdir.

Pygamberimiziň (s.a.w) şygyrlaryny bilen şahyrlaryndan ýene biri-de "Magallak" şahyrlaryndan bolup, Imrul-Kaýsdan soň gelen Tarafe ibn Abddyr (564-nji ýylда aradan çykan).

Bahreýnli Tarafe Imrul-Kaýsdan soňky ikinji ussat şahyr hasaplanýar. Hezreti Pygamberiň (s.a.w) öye girip barýarka Tarafeniň şu beýtine gowy baha berendigini Hezreti Äşe ýatlapdyr (Tirmizi Edeb 70):

*"Günler saňa bilmeýänňi öwreder,
Pikrin etmedikleň habar getirer."*

Pälwan şahyr Antere kakasynyň kabyla kethudalarynyň biridigine garamazdan, ejesi gyrnak bolandygy sebäpli halaýam gyzyny alyp bilmändir. Ol halaýan gyzyny alyp gaçanlaryň yzyndan ýetip, gyz halas edendigine we ogurlanan mallary yzyna gaýdyp alandygyna garamazdan, göwün söyen gyzyna öýlenmäge rugsat berilmédik Anteräniň gyzykly we gahrymançylykly başdan geçirmeleri birnäçe kinofilmlere we taryhy romanlara sýužet bolup hyzmat etdi. meşhurdyr.

Hezreti Pygamber (s.a.w) "Magallak" şahyrlarynyň arasynda ömür kyssasy iň gyzykly bolanlaryndan Antere ibn Şeddadyň (614-nji ýylда doglan):

"Garnym bilime ýapyssa-da, minnetden azat bir döwüm çörek tapýançam aç ýatyp, aç turaryn!" (Seret: Ýaltkaya 2018: 193)

setirlerini diňländen soň, görmek islän ýeke-täk bedewisiniň Antere bolandygy – onuň şygyrlaryny erbet görmändigini aňladýar.

Hezreti Pygamberjň "Magallak" şahyrlarynyň arasynda ady geçmedik Süweýd ibn Amir el-Mustalikiniň (IV asyrda ýaşan):

"Haremde ýatsaňam arkaýyn bolma,

"Ölüm iki ýanyndadyr ynsanyň"

– diýen setirlerini diňläp, "Bu kişi meni gören bolsa, hökman musulman bolardy" diýendigi rowaýat edilýär.

Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) rysalatyndan bir ýyl öñ ýogalan "Magallak" şahyrlaryndan Züheýr ibn Ebu Sülma (609-njy ýylда aradan çykan) Allanyň birligine iman eden şahyrlardan bolupdyr:

*"Içiñzdäki hiç bir zady Alladan gizläp bilmersiňz,
Alla nirede nämäni gizleseňizem bilip durandyr"*

Bir gije Züheýriň düýşünde asmandan ýüp sallanýar we oňa elini uzadýar, emma ýüpe boýy ýetmeýär. Şondan soň ogullary Kâbdyr (645-nji ýylда aradan çykam) Büjeýri ýanyна çagyrýar we olara gören düýşünü ýorup: "Ogullarym! Ahyrzaman pygamberiniň gelmesi ýakynlaşdy, emma men ony görüp bilmerin, siz ony gözläp tapyň we oňa iman ediň" diýip, wesýet edipdir. Onuň özi ýaly şahyr bolan iki oglu-da kakalarynyň wesýetine eýerip, musulman bolupdyrlar.

Hezreti Pygamberiň (s.a.w) mümkünçilik tapdygyndan şygyrlaryny diňlän jahylyýet döwrüniň hanif şahyrlaryndan Ümeýýe ibn Ebüs-Salt (630-njy ýylда aradan çykan) sakif kabylasynyň şahyry bolupdyr. Şahyr töwhid ynanjyny içgin öwrense-de, hristian we jöhit dinlerine girmekden saklanan özünü "Ehli-töwhid hasaplandygyna, semawy dinleri gowy bilýändigine we çuňňur many-mazmuna ýugrulan hikmetli şygyrlary düzendigine garamazdan musulman bolmazlygynyň sebäbini, onuň özünüň pygamber bolmaga ymtylandygy we özi ýaly dana, özi ýaly meşhur biri barka, tanalmaýan biriniň pygamber bolmagyna razylaşmandygy bilen düşündirilýär.

Amr ibn Reşidiň kakasy Reşid ibn Süweýde salgylanyp rowaýat etmegine görä, Hezreti Pygamber (s.a.w) düýän üstünde barýarka, Reşidden Ümeýýänin şygyrlaryndan bilýänini-bilmeyänini sorapdyr, "hawa, bilýän" diýen jogaby alonsoň, "Oka!" diýip yşarat edipdir, şygyr yüz beýte ýetýänçä diňläpdır (Müslüm "Şygyr" 1) Hezreti Pygamber (s.a.w) Ümeýýäniň şygyrlaryna "Musulman bolmanyň bări ýanynda eken"

diýip, gowy baha beripdir. (Buhary X/38; Ibn Maje "Edep" 41) Hezreti Pygamber (s.a.w) töwhid ynanjyna eýerýän hatyp we şahyr Kus ibn Saide (600-njy ýylда aradan çykan) barada: "Jenaby-Hak kyýamat gününde Kuss ibn Saidäni aýratyn bir ymmat hökmünde ör turzar diýip umyt edýärin!" diýipdir.

Hezreti Pygambere (s.a.w) heniz pygamberlik berilmäenkä onuň, araplaryň iň saýlama hatyby we şahyry saýylan Kus ibn Saide el-Iýadynyň Ukaz baýryna çykyp, şol ýerde adamlara Allany we ahyreti ýatladýan şygýrlaryny okanda diňländigi hakynda rowaýatlar bar.

*"Eý ýaranlar! Gelïñ, diň salyň sözme,
Unutmaň, eýeriň hakyň yzyna!*

Ýaşaýanlar öler, ölen ýok bolar,
Çäre ýok, owaldan boljak iş bolar.

Ýagyş ýagar, otlar biter yzynda,
Çaga doglar, ömürleriň ýazynda.

Tutarlar enäniň, ataň ýerini,
Soň taşlap giderler ogul-ýaryny.

Dowam eder. Öni-ardy kesilmez,
Geçip barýan günleň yzy üzülmez.

Gulak salyň, meniň aýtjak sözüme,
Gökden bir alamat görner gözüme.

Ýer ýüzi bir köşgүň düşegi ylla,
Asmany üçek deý ýaratdy Alla.

Ýyldyzlar, deňizler durar ýerinde,
Ne giden dolanar, ne gelen munda.

Ýogsa halap galýarlarmy şol ýerde?
Ýa taşlanyp, uklap galýarlarmyka?

Ant içýän, Allanyň gatynda bir din,
Şumatky dinden has belent orun

bir ýerdedir. Allaň bize ýollajak,
Pygamberi geler, ynha, basymjak.

Kölegesi üstüñize gelipdir,
Ynananlar bagta eýe bolupdyr.

Kim oňa ynansa, hak ýoly tapar,
Kim oňa ýok diýse, özünü ýakar.

Haýp, gowuşyp bilmän sylag-hormata,
Ömri gaflat içre geçen ymmata!.."

Kus ibn Saidäniň ýakyn wagtda geljekdigini buşlan pygamberi baradaky meşhur şygryny birnäçe ýyl geçenden soň yýadlylar musulman bolanda okapdyrlar, şonda Hezreti Pygamber (s.a.w) şahyryň barlygyny-ýoklugyny sorapdyr, onuň birmahal aradan çykandygyny aýdanlarynda, şygrynyň ilkinji beýdini aýdyp, şahyryň adyny we şygryny öň eşdendigini myhmanlaryna bildiripdir.

Aýry bir ymmat hökmünde direldiljekdigi aýylan ýene bir hanif şahyr Zeýd ibn Amr ibn Nufeýldir (606-njy ýylда aradan çikan). But hudaýlara çokunmadyk, zynadan, her dürli günäden daş duran, gyz çagalary diriligine ýere gömýänlere garşı durmaga çalşan Zeýdiň Hezreti Pygamber (s.a.w) bilen pygamber bolmanka duşuşandygy barada rowaýatlar bar. Şu aşakdaky şygry onuň musulman bolman döwründäki özünü alyp barşy barada maglumat berýär:

*"İşler ugruganda bir Hudaýamy,
Ýa müň sany hudaýa baş egeýin?
Lat bilen Uzzany terk etdim birçak
Şindi gabat gelen buty döweýin..."*

Kesgitli pikirli, giň gözýetimli,
Kişiler elmydam şeýle-de eder.
Uzzadan, hem onuň iki gyzyndan,
Mundan soň birjigem etmerin heder.

Hem Beni Amryň iki wasanyn,

Zyýarat etmerin galan ömrüme.
Hubele ybadat etmerin gaýdyp,
Bes! Aklym kem wagty girdim emrine.

Indi seždegähim Rebbim Rahmandyr,
Merhemeti bilen ötsün günämi.
Diňe şoňa ynansaňyz ýürekden,
Hem gazanyp mizemejek imany.

Heläk bolmarsyňz. Hem şuny biliň:
Ýagşy kişileriň orny jennetdir.
A kapyrlar üçin ýalyn syçraýan,
Dowzah bar. Durşuna ýalyn-minnetdir".

Şahyryň ogly Sad Hezreti Omar (r.a) bilen bile Resuly Ekremiň (s.a.w) ýanyна baryp, "Eger kakam häzire çenli ýaşan bolsa, hökman iman ederdi, onuň bagışlanmagy üçin doga-dileg edip bilermiň?" diýende, Pygamberimiz (s.a.w) "Elbetde, onuň üçin istigfar ederin, ol ýeke özi bir ymmat halynda haşr ediler" diýen jogaby beripdir. (Müsned, I, 189-190; Ibn Ishak, s. 99-100).

Hezreti Pygamberiň (s.a.w) şygyrlaryny halap diňlän şahyrlaryndan Nabiga el-Jadi (685-nji ýylда aradan çykan) kabylasyndan birnäçe adama baş bolup Medinä gelip musulman bolanda, Hezreti Pygambere (s.a.w) meşhur "Raiýye" şygryny okap beripdir. Hezreti Pygamber (s.a.w) şonda şygryň ahryndaky:

"*Geldim Hak Resulyň hydaýatyna,
Akmaýanyň ýoly ýaly nurana
bir kitaby okaýar ol.
Jan etdim,
duýmadym men, hem meniň
ýanymdakylar,
Süheýl ýyldyznyň doguşy hemem
günbatara sary gaýyp gidişin.
Takwalykda galdyym,
Hem hoşal boldum,*

*Ýagþy amalymdan, ybadatymdan.
Hem gorkdum, çekindim eýmenç ataşdan.
Arşa ýetdik hormat bilen, şan bilen,
Açlara nan, ýalañaja don bilen.
Ýöne men munuñam bir gat üstüne
Çykaryn diýp arzuw-umyt edýärin!"*

– diýen setirlerini diňlände, "Munuň üsti nire bolýar, eý Ebu Leýla?" diýip sorapdyr, sonda şahyr "Jennetdir, eý Allanyň Resuly" diýende, Hezreti Pygamberem (s.a.w) öz gezeginde "Enşalla, ensalla" diýip, özünüň hoşallılgyny bildiripdir.

Şeýle-de oña: "Ne ajap (şygyr) aýtdyň, Alla agzyňa dert bermesin" diýip doga-dileg edipdir.

Arap şygryyetiniň yslamdan soňky döwri neneňsi bolduka? Bu soragyň jogabyna tom-tom kitaplar bilen jogap bermek mümkün.

Ysmaýyl GÜLEÇ.

Terjime eden: © Has TÜRKMEN.

Goşmaça maglumat üçin seret:

[1] "Ebu Talyp we onuň arap edebiýatyndaky orny":

<http://kitapcy.com/news/2018-06-16-385>

[2] "Ol güler ýüzlüdir..."

<http://kitapcy.com/news/2018-07-10-1208>

[3] "Ebu Sufýan ibn Haris"

<http://kitapcy.com/news/2019-05-07-6813>

[4] "Lutf bирle jud eýle..."

<http://kitapcy.com/news/2018-07-10-1209>

[5] "Şygryyetiň we şahyrlaryň jemgyýetdäki orny":

<http://kitapcy.com/news/2018-06-12-259>

Edebiýaty öwreniş